

k: Ozetler tatal

93: 358 II. n. közigazgatás

g. Történelmi vázlatok?

Qel

A TORCH (FÁKLYA) HADMŰVELET

Az észak-afrikai angolszász partraszállás és következményei

II.

A francia flotta elsüllyesztése

Az 1940 júniusában aláírt compiégne-i fegyverszünet óta a francia flotta – amely a fegyverszünet értelmében semleges maradt – Toulon kikötőjében állomásozott Jean de Laborde tengernagy parancsnoksága alatt. A partvédelmi egységek parancsnoka Marquis tengernagy volt. A francia nemzet elszenvedett veresége után a gyarmatbirodalom és a flotta voltak az egykori „Grande Nation” megmaradt szimbólumai. A tengerész-tisztikar hagyományosan angolelleses volt, és legyőzhetetlennek tartotta a flottát. A fegyverszünet aláírása óta íratlan törvénynek számított, hogy egyetlen hadihajónak sem szabad sem a német ellenség, sem az egykori brit szövetség kezébe kerülnie. Ha bármelyik eset bekövetkezne, 1940 után terveket dolgoztak ki a hajóhad elsüllyesztésére. A parancsnokok így bizonyos értelemben az „öngyilkosság pszichózisában” éltek több mint két éven keresztül. A flotta főlötti legfőbb parancsnokságot 1940 júniusa óta Darlan adminális, Pétain helyettese gyakorolta, aki a flotta létében és erősségében saját két évtizedes tevékenysége legnagyobb eredményét látta.

Amikor Darlan Algírba ment, utasítást adott Laborde-nak, hogy a flotta kövesse őt. Ennek ellenére egyetlen hajó sem futott ki Toulon kikötőjéből. Pedig a legtöbb hajónak elég üzemanyaga volt ahhoz, hogy a Földközi-tengeren átkeljen, és erős angol és amerikai egységek cirkáltak a térségben, amelyek megfelelő segítséget tudtak volna nyújtani

német támadás ellen. Laborde azonban – részben Mers-el-Kebir miatt – mélységes gyűlölettel volt eltelve az angolok iránt. A hajók nem mozdultak és a tengernagy a kivárás álláspontjára helyezkedett.

Néhány nappal a szövetségesek algíri partraszállása után a touloni tengerésztisztek körében erősödött a kivárás hangulata és az a hit, hogy a flotta sértetlenül kerül ki a háborúból. Miután a németek bevonultak a szabad zónába, Laborde megkönnyebbülten tapasztalta, hogy a „Führer” sem Toulon városára, sem a flottára nem teszi rá a kezét. Toulonban – ahova nem vonultak be a németek – húsz francia zászlóalj állomásozott az egyetlen meg nem szállt francia város védelme céljából. A tengerésztisztek illúzióját az sem zavarta, hogy a németek utóbb a húsz zászlóalj felosztását követelték. Laborde a németek esetleges gyanúja elhárítása érdekében olyan védelmi állásba helyezte a flottát, mintha azok esetleges angol–amerikai támadást akartak volna kivédeni. Hitler azonban elhatározta, hogy az egész francia fegyveres erőt ártalmatlanná teszi. Ez az ő szempontjából érthető is volt. Az algíri francia–amerikai fegyverszünet után Darlan szövetséget kötött az amerikaiakkal. Továbbá Giraud tábornok, holott fogságából történt szökése után írásban biztosította Pétain marsallt, hogy nem tesz olyan lépést, amely a németek ellen irányulna, vezető szerepet vállalt az ellenállásban, mint láttuk, november 13-án átvette az észak-afrikai francia szárazföldi erők parancsnokságát, és utasítást adott, hogy csapatai támogassák a szövetségesek Tunézia ellen irányuló előrenyomulását. Hitler azt is látta, hogy Juin és az egész észak-afrikai francia tábornoki kar támogatta Darlan és Giraud tengelyellenes lépéseit. Bár a németeknek nem volt tudomásuk a titkos Pétain–Darlan kódorról, de joggal tételezték fel, hogy a marsall beleegyezését adta Darlan átállásához. Francia szempontból mindnyájan hazafiasan cselekedtek, de ürügyet szolgáltatnak Hitlernek, hogy ne tartsa magát a compiégne-i fegyverszünet megállapodásaihoz.³⁹

Ezért 1942. november 26-án Rundstädt tábornagy megbízottja, Krug von Nidda felkereste Lavalt châteldoni birtokán, autóba ült vele és Pétain marsallhoz mentek, akiknek átadták Hitler ultimátumát, amelyben követelte a flotta átadását.⁴⁰ Ezt megelőzően német csapatok hatoltak be a Toulon melletti Lamaque erődítménybe, a partmenti erők parancsnokát, Marquis admirálist őrizetbe vették. Adjutánsának sikerült megszöknie és értesítette Laborde tengernagyot a történekről. Laborde azonnal kiadta a parancsot a flotta elsüllyesztésére. Összesen 90 hajót süllyesztettek el, a világ különböző részein szétszórt francia tengeri hajóhad felét: a Strasbourg, a Dunkerque és a Provence csatahajókat, 7 cirkálót, 29 torpedórombolót és 12 tengeralattjárót. Három kis hajónak sikerült kisurranni, és ezek rövid időn belül elérték az algíri kikötőt. A németek a flotta elsüllyesztése után őrizetbe vették Laborde tengernagyot, és később átadták a vichyi hatóságoknak.

A francia flotta elsüllyesztése megrázta az egész világot. Azáltal, hogy Laborde nem engedte a flottát német kezekbe kerülni, bizonyos mértékben ítéletet mondott Mers-el-Kébir fölött, ahol, mint emlékezünk, 1940. július 3-án Churchill parancsára a britek kisebb flottányi francia hadihajót süllyesztettek el, attól az indokolatlan félelemtől vezettetve, hogy a hajók német kézre kerülnek. „Dicsőség Toulonnak” címmel ünnepelték az amerikai lapok a francia flotta öngyilkosságát.⁴¹

Darlan, aki 1940 júniusában maga adta ki a parancsot a flotta elsüllyesztésére, nehogy német kézre kerüljön, a hír mélyen megrázta. Egész életműve semmisült meg, hiszen XIV. Lajos óta nem volt olyan erős flottája Franciaországnak, mint amelyet Darlan épített fel a harmincas években. A tengernagy napok alatt éveket öregedett.⁴² A flotta színe-java semmisült meg néhány óra alatt, jöllehet Alexandriánál, Dakarnál és Martinique-nél még mindig jelentős francia egységek állomásoztak.

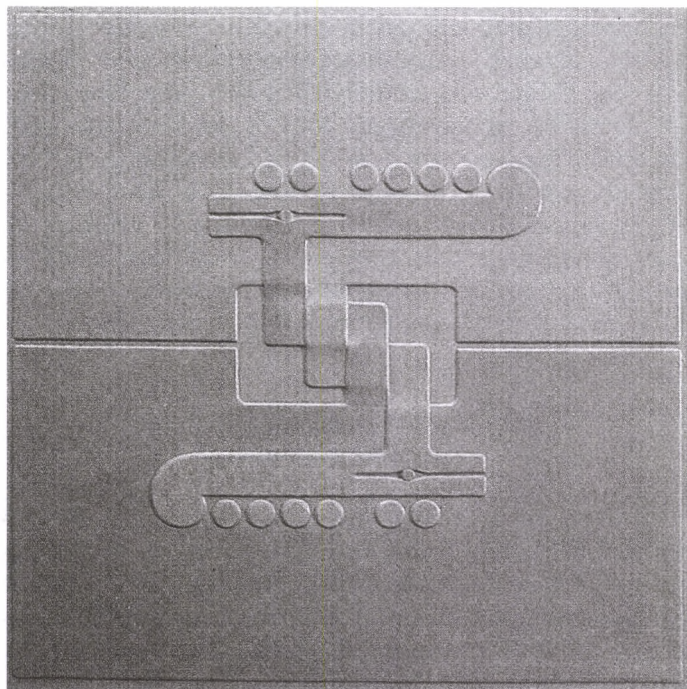
Darlan hatalmának ideiglenes megerősödése és a gaulle-ista propaganda

Miután Darlan, Clark és Murphy együttes akciója következtében sikerült a Boisson tábornok vezetése alatt álló nyugat-afrikai gyarmatbirodalmat is a szövetségesek oldalára állítani, a főkormányzó igyekezett a kormányzása alatt álló észak-afrikai területet racionálisan újjászervezni. 1942. november 30-án vezetése alatt – és teljes egyetértésben Murphyyal és az amerikai katonai vezetőkkel – megalakította a „Birodalmi Tanácsot”, amelynek feladata volt a Szövetségesek által felszabadított francia gyarmatok egységes kormányzása. A Birodalmi Tanács tagjai voltak Darlanon kívül Boisson, Nogués, Chatel, Giraud és Bergeret tábornokok. Valamennyien egyetértettek, hogy Pétain a legális államfő, de mivel gyakorlatilag a németek foglya, helyette Darlan gyakorolja funkcióját, az 1941. február 9-én Vichyben kibocsátott „Utódlási törvény” értelmében. Darlan az alakulást rögzítő jegyzőkönyvben kifejezésre juttatta, hogy a gaulle-istákat nem óhajtja a birodalmi tanácsba bevenni, de a németek ellen irányuló akcióikat nem ellenzi, sőt hallgatólagosan támogatja. Nyilatkozatát e szavakkal fejezte be: „Ami személyemet illeti – úgy vélem – megbízatásom megszűnik abban a pillanatban, mihelyst Franciaország az ellenség uralma alól felszabadul.”⁴³ A Birodalmi Tanács fennhatósága alá tartoztak Marokkó, Algéria, Nyugat-Afrika és – a német–olasz erők kiűzése esetére: Tunézia. Eisenhower az amerikai Egyesült Vezérkar utasítására írásban üdvözölte a Birodalmi Tanács megalakulását, és hangsúlyozta, hogy az Egyesült Államok támogat minden olyan hatóságot, amelyik eredményesen járul hozzá a tengely legyőzéséhez és a szövetségesek győzelméhez.⁴⁴

A Birodalmi Tanács megalakulását De Gaulle és a Londonban köré tömörülő „Szabad Franciák Mozgalma” kedve-

zőtlenül fogadta. De Gaulle washingtoni képviselője, Tixier, tiltakozott Rooseveltnél, aki azonban közölte vele: az USA kormánya szemszögéből tekintve közömbös, hogy az angolok és amerikaiak által felszabadított terület Darlan vagy De Gaulle kormányzása alatt áll. Sumner Welles helyettes külügyi államtitkárt felháborította De Gaulle kompromisszumra való képtelensége, MyCloy helyettes honvédelmi miniszter pedig úgy vélte, De Gaulle küldje a parancsnokságra alatt álló csapatokat Észak-Afrikába, és rendelje alá őket Giraud tábornoknak.⁴⁵ Rooseveltnél azt tanácsolta, Lord Halifax angol nagykövet, Bullitt, a híres amerikai diplomata közvetítésével Darlan és De Gaulle üljenek össze, hogy ellentéteiket el tudják simítani. E javaslatot De Gaulle elutasította, de újabb csapás érte a „szabad franciák” vezérét, mivel maga Churchill is helyeselte a Birodalmi Tanács megalakulását és Eisenhower, valamint Cunningham brit tengernagy részvételét egy Darlannal közösen megrendezett katonai parádén. De Gaulle elkeseredésében Majszkij szovjet nagykövethöz fordult, s azon reményét fejezte ki, hogy az oroszok előbb lesznek Berlinben, mint az amerikaiak. Ezt Henderson amerikai nagykövet jelentette Washingtonba, s ezáltal újra gyengült a tábornok pozíciója.⁴⁶ De Gaulle Edenhez fordult s – a Majszkij szovjet nagykövet előtt tett kijelentésével teljes ellentétben – arra figyelmeztette az angol külügyminisztert, ha Darlan marad bármilyen minőségben a franciák élén, ez a tengernagy népszerűtlensége miatt növeli a kommunista veszélyt, s arról igyekezett őt meggyőzni – amiben egyébként igaza lett –, hogy Hitler legyőzése után a szovjet terjeszkedés lesz a legnagyobb, Európát fenyegető veszély.⁴⁷

Részben De Gaulle, részben az angol baloldal propagandája következtében Angliában olyan erőssé vált a Darlan-ellenes hangulat, hogy Churchill az alsóház titkos ülésén 1942. december 10-én kénytelen volt kijelenteni: a francia hivatalnoki kar és tisztikar jelentős része történelmi okok-

KÜZDELEM, 1977

ból a legalitás bázisán áll. Szemükben De Gaulle rebellis, és Pétaint nemcsak legális államfőnek, de hősnek is tartják. Darlant Pétain helyetteseként ismerik el Franciaország legális vezetőjének. Felolvasta Darlan Clark amerikai tábornokhoz intézett levelét, s ünnepélyesen kijelentette, hogy a tisztesség és becsület is megkövetelik, hogy a szövetségesek betartsák Darlannal szemben vállalt kötelezettségeiket.⁴⁸

Churchill, e beszéde ellenére, Darlannal szemben kétkulacsos politikát folytatott. Roosevelt elnöknek Edennel közösen írt levelében arra mutatott rá, hogy Darlan főkor-

mányzósága alatt a tengelyhatalmak ügynökei veszélyes agitációt fejtenek ki Algériában. Eisenhower – miután az elnök megküldte neki Churchill levelét – úgy vélte, nem az állítólagos „tengelyügynökök”, hanem a gaulle-isták okozzák a legnagyobb zűrzavart Észak-Afrikában. E levél (Eisenhower levele) hatására Roosevelttel Murphyt megerősítette pozíciójában, követté és Eisenhower politikai tanácsadójává nevezte ki. Churchill ezután Macmillan konzervatív képviselőt – későbbi miniszterelnököt – nevezte ki az angol katonai vezetők melletti tanácsadónak.⁴⁹

Darlan népszerűségének csökkenése és hatalma gyengülése

Az eddig elmondottak alapján úgy tűnhet, hogy Darlan a Birodalmi Tanács létrehozásával erősítette helyzetét Észak-Afrikában. Ez azonban csak a látszat volt. Eltekintve az angol és amerikai lapok ellene irányuló propagandájától, valamint a gaulle-ista propagandától, magában Algériában is csökkent a tengernagy népszerűsége. Ehhez hozzájárult az angolszászok iránti szimpátia csökkenése. Míg november 8-án a lakosság óriási többsége nagy lelkesedéssel fogadta az amerikaiakat, e lelkesedés a következő hetekben csökkent. A franciák jelentős része legyőzöttnek érezte magát, és az amerikaiakat megszállóknak tekintette. Élelmiszerhiány, drágulás és a frank értékének csökkenése lettek a partraszállás kísérőjelenségei. Algériában az amerikaiak számos házat és lakást lefoglaltak, és a lakosság úgy érezte, győzőknek tekintik magukat. Amíg a partraszállást előkészítő tárgyalások folyamán Murphy tárgyalófelei arra kérték őt, hogy angolok lehetőleg ne vegyenek részt a műveletben, most – érdekes módon – a britek népszerűsége az amerikaiakkal szemben megnőtt. Szemtanúk szerint az amerikaiak fegyel-

mezetlenebbül viselkedtek, mint az angolok, de feltehetően egy célzatos brit propaganda is hozzájárult e hangulatváltozáshoz.⁵⁰ A britek iránti rokonszev növelte a Londonban lévő De Gaulle iránti szimpátiát is, mivel sokan úgy vélték: Darlan túl engedékeny az amerikaiak iránt. Az amerikaiak tunéziai veszteségei sem növelték az irántuk eleinte érzett szimpátiát. S bár Churchill fent említett levelében eltúlozta a tengelypropaganda jelentőségét, kétségtelen, hogy a tengely ügynökei kihasználták a lakosság hangulatváltozását. Ehhez az is hozzájárult, hogy az Észak-Afrikában meglehetősen erős szélsőjobboldali propaganda, így mindenekelőtt a kollaboráns Jacques Doriot vezette Parti Populaire Français, valamint a vichy-i kormány által életre hívott Service d'Ordre Légionnaire (SOL) – utóbbi azonos volt az anyaországban a németekkel való együttműködése miatt hírhedtté vált milíciával – által terjesztett hírek és rémhírek ugyancsak az amerikaiak és Darlan adminális ellen irányultak, akit ezek a körök árulónak tartottak. De Darlan pozíciójára nézve sokkal veszélyesebbek voltak az angol és amerikai baloldali körök szűnni nem akaró támadásai, annál is inkább, mivel az OWI (Office of War Information) Észak-Afrikába küldött tudósítói túlnyomó részben ezekből a körökből kerültek ki. Különösen kifogásolták, hogy Darlan csak késlekedéssel helyezte hatályon kívül a vichy-i kormánynak a zsidók diszkriminációját elrendelő utasításait.

Az 1870-ben a német–francia háború idején Bordeaux-ba menekült ideiglenes francia kormány igazságügyminisztere, Cremieux elrendelte, hogy az Algériában élő zsidók teljes jogú állampolgároknak tekintendők, s mind aktív, mind passzív választójoggal bírnak. Ez a rendelkezés 1875-ben bekerült a Harmadik Köztársaság törvényei közé, de nem vonatkozott az ugyanott élő muzulmán (arab és berber) lakosságra, akik ezt sérelmesnek tartották. A vichy-i kormány a „lex Cremieux-t” hatályon kívül helyezte, de

ettől függetlenül Francia-Észak-Afrikában a zsidó üzleteket nem zárták be, s a zsidók szabad foglalkozásokat (orvos, ügyvéd stb.) is űzhettek.

Darlan a birodalmi tanács első ülése után a vichyi kormány valamennyi zsidókat korlátozó intézkedését hatályon kívül helyezte, egy 1942. december 16-i rendeletével helyreállította a „lex Cremieux” érvényességét, tehát a zsidók választójogát. E rendelet a háborús körülmények között elméleti jellegű volt, de felháborodást váltott ki az arab lakosság körében, akik 1942 decemberétől kezdve erősen a német és olasz rádiópropaganda hatása alá kerültek. A német és olasz rádiók állandóan azt harsogták, hogy az angol-amerikai győzelem zsidó világuralomhoz vezet, s ennek a levét mind a palesztínai, mint az észak-afrikai arabok isszák majd meg. Különösen feszültté vált az arab-francia viszony, amikor Algírban és Constantine-ban több arabot kivégeztek a németek és olaszok javára végzett kémkedés miatt.

Darlan és Eisenhower egyetértettek abban, hogy 350 ezer zsidóval szemben 25 millió muzulmán él Francia-Afrikában, s ezek jogait valamilyen módon biztosítani kell. A fent említett, a zsidók egyenjogúsága helyreállítását biztosító rendelet proklamálása után Ferhat Abbasz, az algériai arab nacionalisták vezére tiltakozott Darlannál, mivel proklamációja nem említette az arabokat. Darlan ezért december 22-re összehívta Abbaszt és az algériai moszlimok több vezetőjét, s Giraud tábornokkal egyetértésben közölte velük, hogy kidolgozzák az algériai arabok bizonyos autonómiáját garantáló statútumokat, s az erre vonatkozó tárgyalásokat néhány nap múlva folytatják.⁵¹ Ezekre azonban Darlan halála miatt már nem került sor.

Az angolszász baloldali és liberális sajtó másik támadási pontját az algériai politikai internáltak, elsősorban a kom-

munisták sorsa képezte, akik azonnali szabadlábra helyezését követelték. A kb. 7000 politikai internált túlnyomó részét azok a kommunisták képezték, akiket – többek között 27 parlamenti mandátumától megfosztott képviselőt – még 1939 őszén a Daladier-kormány internáltatta. Ezek a francia kommunisták a Hitler–Sztálin paktum aláírása utáni hetekben elleneztek a hitleri Németországnak átadott francia hadüzenetet, a Lengyelország megsegítése címén Németország ellen folytatott angol–francia hadjáratot pedig „imperialista” háborúnak minősítették. Minden rendelkezésükre álló eszközzel akadályozták a francia háborús erőfeszítéseket, a Maginot-vonalban németbarát röpcédulákat terjesztettek, s szabotázscelemekkel bizonyos mértékben hozzájárultak Franciaország 1940 nyarán elszenvedett vereségéhez. Annak ellenére, hogy ezek a kommunisták 1939–40-ben a náci Németország javára tevékenykedtek, a szovjet katonai sikerektől megrészegült angol–amerikai baloldali és liberális sajtó addig ostromolta mind a francia közigazgatást, mind az amerikai katonai vezetőséget, amíg elérték azt, hogy internálásukat feloldják.⁵²

E támadások és a fokozatosan romló közhangulat hatására a Darlan-adminisztráció egyre gyengült, és az admirális egyre elszigeteltebb helyzetbe került. 1942 decemberében egymástól függetlenül két csoport szervezett összeesküvést Darlan megbuktatására, a „Párizs grófja”, Henri Bourbon herceg köré tömörült monarchisták és a départementek (megyék) tanácsai, amelyek tagjainak túlnyomó része a köztársaság híve volt. Henri herceg kusza tervet szőtt, kapcsolatot teremtett De Gaulle-hoz, de utóbbi tudta, hogy a trónkövetelő a vichyi kormánnyal is kapcsolatban áll. Ennélfogva a royalista összeesküvés eléggé ingoványos talajon mozgott.⁵³

A royalista szervezkedéssel párhuzamosan, mint láttuk, egy republikánus csoport (a départementek) is kísérle-

tet tett Darlan megbuktatására. E szervezkedés vezetői úgy vélték, alkotmányos alapon állnak. Az 1875-ben elfogadott alkotmány értelmében ugyanis a kormány vagy az államfő akadályoztatása esetén az egyes départmentek (megyék) tanácsai összeülhettek, és megválaszthattak egy ideiglenes államfőt. November 24-én levelet intéztek Darlanhoz, és kérték a départmenti tanácsok ülésének összehívását. A tengernagy e kérésnek nem tett eleget. A republikánus összeesküvők azt is kilátásba helyezték, hogy Henti Bourbon herceget Darlan lemondása után ideiglenes államfőnek választják meg. Elhatározták, hogy Alfred Pose a megyei tanácsok nevében delegációt vezet Darlanhoz, és az alkotmány nevében felszólítja a lemondásra. Arról látványosan „megfeledkeztek”, hogy a törvény, amelyre hivatkozni akartak, azt is előírta, hogy csak a *départmentek fele által delegált tanácsok jogosultak erre a lépésre*, márpedig a három algériai megye kivételével valamennyi német megszállás alatt volt. Murphyt december 16-án értesítették a tervezett akcióról, aki azonnal értesítette az összeesküvésről Eisenhower tábornokot. Az összeesküvők tervét azonban maga Darlan hiúsította meg, aki december 16-án a sajtó és a rádió útján az alábbi nyilatkozatot tette közzé:

„Több alkalommal hangsúlyoztam Eisenhower tábornok előtt, hogy amikor Észak- és Nyugat-Afrika jelentős részét bevontam a Német- és Olaszország elleni háborúba és ezáltal az Egyesült Nemzetek Szövetségébe tömörült nemzetek közé, e célkitűzésemben semmilyen egyéni és személyes cél nem vezetett. Egyetlen célom Francia-Afrika megmentése és Franciaország felszabadítása. Ha e célt elértük, visszavonulok a magánéletbe, abban a reményben, hogy Franciaország jövődő vezetőit a felszabadított francia nép szabad választások útján fogja megválasztani.”

E nyilatkozattal majdnem egyidejűleg Rooseveltt elnök is kibocsátott egy proklamációt, amelyben elismerte Darlan tengernagy érdemeit a szövetséges hatalmak leendő győzelme érdekében. Eisenhower ezek után tudatta az összeesküvőkkel, hogy minden kísérletet Darlan eltávolítására megakadályoz.⁵⁴

Darlan december 16-i nyilatkozata De Gaulle-t nehéz helyzetbe hozta. Még az iránta egyébként baráti érzésű angol lapok is kritizálták túlzott makacsságát, amely nehezíti a szövetségesek oldalán harcoló franciák egységének létrehozását. De Gaulle ekkor váratlan lépéshez folyamodott. December 19-én Londonból Algírba küldte Francois d’Astier de la Vigerie repülő tábornokot, Henri d’Astier testvérét. A tábornok testvére segítségével kapcsolatba lépett az összeesküvőkkel, Párizs grófjával, Lemaigre-Dubreuillel, Posesal és másokkal. De Gaulle-től kapott utasítása értelmében Darlannal nem akart találkozni, de Eisenhower ragaszkodott a Darlan–d’Astier találkozó létrejöttéhez. Darlan fogadta őt Giraud, Bergeret és Jean Rigauld jelenlétében. A repülő tábornok eleinte tüntetőleg ignorálta a tengernagyot, de amikor Darlan erőlyesen felszólította, ismertesse jövedele célját, d’Astier azt válaszolta, feladata annak kivizsgálása, milyen módon tudnak „szabad francia” egységek részt venni a tengelycsapatok elleni harcokban. Darlan azt javasolta, ezek az alakulatok a 8. brit hadsereg kötelékébe illeszkedjenek bele, mivel az algériai francia haderőknél még mindig erős a De Gaulle iránti ellenszenv, és ennek leküzdésére politikai tárgyalásokra lenne szükség. D’Astier azt válaszolta, hogy erre nincs felhatalmazása. Darlan és Giraud erre kérték Eisenhowertól a gaulle-ista tábornok kiutasítását. Az amerikai főparancsnok e kérésnek eleget tett, és d’Astier elhagyta Algériát. Elutazása előtt azonban utasítást adott fivérének, Henrinak, Luis Joxe-nak, René Capitant-nak, Pose-nak és Jacquet-nak egy „kemény gaulle-ista mag” létrehozására, és

átnyújtott nekik 40 ezer dollárt.⁵⁵ Az összeesküvők kemény magja: Pose, Jacquet, Henti d’Astier és a hadnagyi szolgálatot teljesítő jezsuita, Cordier ekkor határozhatták el, hogy Eisenhowert, Murphyt és Giraud tábornokot befejezett tények elé állítják.

Darlan meggyilkolása

1942. december 24-én, a kora délutáni órákban Darlan tengernagy be akart nézni a „Palais d’Eté”-nek nevezett hivatalába. Egy, a hivatala előtt várakozó fiatalember odaugrott hozzá, és két lövéssel leterítette. Darlant kórházba szállították, ahol két órával a merénylet után meghalt.⁵⁶ A tettest a rendőrfőnökségre szállították, ahol megkezdődött a kihallgatása. Bergeret tábornok a hír hallatára meg volt győződve, hogy a brit titkosszolgálat áll a merénylet mögött. Amikor azonban a rendőrfőnökségre érkezett, a nyomozók közölték vele, hogy a tettes mindent bevallott. Neve Bonnier de la Chapelle, fiatal, 20 éves monarchista. Először azt állította, hogy egyedül, minden segítség nélkül cselekedett, mivel Darlant árulónak tartotta.⁵⁷ A nála talált útleveél Morand névre volt kiállítva. Találtak nála továbbá egy Spanyolországba szóló vízumot, 2000 dollárt és némi francia és spanyol pénzt. Későbbi vizsgálatok kiderítették, hogy a dollárok a Francois d’Astier tábornok által hozott pénzüsszegekből származnak, és Bonnier részletes vallomást mondott jegyzőkönyvbe. Cordier abbétól kapta a palota tervrajzát és egy pisztolyt töltényekkel. Kiderült, hogy a merénylet kapcsolatban állt Henri d’Astier-vel és Párizs grófjával. Amikor Bonnier e tényeket bevallotta, megjelent Muscatelli rendőrprefektus, aki szintén kapcsolatban állott az összeesküvőkkel, a hosszú jegyzőkönyvet zár alá helyezte, és egy rövid vallomást íratott alá Bonnierrel. E vallomás lényegében csak annyit tartalmazott, hogy

Bonnier elismeri tettét.⁵⁸ Jean Rigault, a főkormányzóság „belügyminisztere” e vallomással nem volt megelegedve, és a tettes további kihallgatását rendelte el. Bonnier tovább vallott. Kijelentette, hogy Cordier abbé meggyőzte őt a monarchia helyreállítása és Darlan eltávolítása szükségességéről. A fegyvert Bernard d’Astier és Mario Faivre urak jelenlétében vette át. Délután 15 óra körül Mario Faivre, Bernard d’Astier és Sebattier vitték őt autóval a Palais d’Étéhez, ahol tettét végrehajtották.⁵⁹

Darlan meggyilkolása után helyettese, Bergeret tábornok felkereste Murphyt, hogy megbeszélje vele az utódlás kérdését. Bergeret és mások Párizs grófját ajánlották megfelelő utódnak, de Murphynak aggályai voltak. Attól félt, hogy az amerikai közvélemény nehezen fogadná el egy királyi sarj hatalomra kerülését. December 25-én a frontról megérkezett Giraud tábornok is, aki az összeesküvők legnagyobb megrökönyödésére az esti órákban összehívott egy hadbírószági ülést. A hadbírószág még az esti órákban Bonnier-t halálra ítélte. A halálos ítéletet másnap, december 26-án végrehajtották.

Miután Eisenhower és Murphy a birodalmi tanács tagjaival közölték, hogy az amerikaiak számára csak Giraud jöhet szóba, mint Darlan utóda, a birodalmi tanács december 26-án Giraud tábornokot választotta meg főkormányzó-
nak, valamint a francia szárazföldi, légi és tengeri erők parancsnokának.

1942. december 26-án délelőtt Darlan admirálist illő katonai díszpompával kísérték utolsó útjára. Eisenhower és Clark tábornokok, Cunningham brit tengernagy, Robert Murphy, valamint az algériai francia tábornoki kar és tisztikar részvételével. Feltűnő volt a lakosság tömeges részvétele a temetésen. Az életében népszerűtlen tengernagyot politikai hősnak és mártírnak tekintették.

Amint már említést nyert, a birodalmi tanács nem minden amerikai nyomás nélkül, Giraud tábornokot választot-

ta meg Darlan utódjává. A beavatottak azonban tudták, hogy Darlan halálával a veszély nem múlt el. A royalisták, a republikánusok és a gaulle-isták Giraud-t és Murphyt ellenségnek tekintették. Darlan utolsó üzenetében minden francia megbékélését tűzte ki célul, most azonban Algír puszkaporos hordóhoz hasonlított, a parázsló lángok bármikor magasba csaphattak. Eisenhower attól félt, hogy a franciák a britek és amerikaiak ellen fordulnak, és a szövetségesek észak-afrikai hadjárata veszélybe kerülhet. Olyan hírek keringtek, hogy a gaulle-isták Giraud és Murphy meggyilkolására készülnek. Eisenhower ezért amerikai katonai közigazgatás bevezetését helyezte kilátásba.

Giraud be akarta bizonyítani, hogy ura a helyzetnek. Bergeret-nek utasítást adott, hogy a 13 leggyanúsabb összeesküvőt azonnal vegye őrizetbe. A rendőrség mobilgárdái ezeket december 31-én éjjel lakásukról elhurcolták, és a 200 km-re Algírtól délre lévő Laghouat helységben lévő internálótáborba vitték. Az internáltak között volt Muscatelli rendőrfőnök is. Természetesen az egész megtorlás heves tiltakozásokat váltott ki az angol és amerikai baloldali sajtóban.⁶⁰

A merénylők pere – De Gaulle szerepe

Eisenhower és a brit kormány által Algériába küldött Macmillan Bergeret tábornoktól újabb vizsgálatot követeltek, s az ügy újabb kivizsgálásával Voituriez hadbíróat bízták meg. Koronatanúként az összeesküvésben szintén részt vevő Achiari szerepelt. Achiari megerősítette, hogy Henri d'Astier de la Vigerie és Cordier abbé bízták meg az ifjú Bonnier-t azért, hogy Párizs grófját Darlan eltávolítása után trónra juttassák. Mind d'Astiert, mind Cordiert letartóztatták és szabadságvesztésre ítélték. A vallomás alapján le kellett volna tartóztatni Poset és Jacquet is, Giraud és

Bergeret azonban azzal az indoklással akadályozták ezt meg, hogy e két ember nélkülözhetetlen a kormányzat számára. Voituriez talált arra vonatkozó bizonyítékokat is, melyek szerint De Gaulle tudott az összeesküvésről, de nem volt bizonyítható, hogy De Gaulle tudomással bírt volna a Darlan meggyilkolására irányuló tervekről. Mivel ekkor már mind Churchill, mind Roosevelttel készültek a casablancai konferenciára, ahol ki akarták békíteni De Gaulle-t Giraud-val, a vizsgálat folytatása politikai szempontból nem volt kívánatos, ezért a további vizsgálatot Giraud utasítására beszüntették. Miután De Gaulle 1943 májusában a tömegek ujjongása közepette bevonult Algírba, d’Astier és Cordier szabadlábba helyezték, a Bonnier elleni halálos ítéletet pedig annullálták.

De Gaulle a háború után annyira népszerű volt, hogy a francia történetírás került minden olyan mozzanatot, amely árnyékot vetett volna a mindenki által tisztelt tábornok múltjára. Az a tény, hogy De Gaulle többet tudott az ügyről, mint amit addig feltételeztek, csak a tábornok halála után merült fel, amikor Mario Faivre – aki Bonnier-t Darlan rezidenciájába szállította – 1975-ben „Nous avons tué Darlan” című könyvét, majd 1982-ben „Le chemin du palais d’été” című még alaposabb művét publikálta. Faivre szerint Darlan áruló volt és megérdemelte halálát. Faivre emlékiratában döntő szerepet tulajdonít Francois d’Astier repülő-tábornoknak, aki – amint említést nyert – De Gaulle megbízásából jött Algírba.

Mindezek az események szinte elképzelhetetlenül szenvedélyes légkörben zajlottak le. Az utókor nemcsak Darlan, de Pétain szerepét is tárgyilagosabban ítéli meg, mint a „libération” eufóriájában élő nemzedék. Darlan történelmi helyét alaposan elemző mű eddig még nem jelent meg. Ha itt meglehetősen részletesen foglalkoztunk személyével és tragikus sorsával, azért tettük, mert kulcs-szerepet játszott Francia-Észak-Afrika átállásában a szövet-

ségesek oldalára. Meggyőződése, hogy nélküle az angolszász szövetségeseknek nem sikerült volna Algériát, Marokkót és Nyugat-Afrikát komoly véráldozatok nélkül felszabadítaniuk és ezáltal a német–olasz szövetségi rendszerre a sztálingrádi csatával szinte egy időben döntő csapást mérniük. Darlan tragikus sorsa szimbolizálja, milyen súlyos helyzetbe került Franciaország a második világháború folyamán. A kérdés maga a lét volt, s a felelős francia államférfiak elsőrendű feladata az lett, hogy hazájukat átmentsék a világméretű küzdelem utáni időkre. Ebben a felőrő küzdelemben Darlannak kimagasló szerep jutott, s emléke mártírhálálától eltekintve is tiszteletet érdemel.

(A következő számunkban folytatjuk.)

CZETTLER ANTAL

Jegyzetek

- 39 KTB OKW II. kötet 969. I.
- 40 ADAP – Akten zur deutschen Aussenpolitik (német külügyi okmányok) E IV. 226. I.
- 41 Cartier, 358–359. I.
- 42 Krautkrämer, 265. I.
- 43 Liddel–Hart, 349., 357. I., Cartier, 559–561. I.
- 44 Krautkrämer, 269. I.
- 45 Uo.
- 46 Summer Welles által szerkesztett jegyzőkönyv. In: Frus 1942, II. kötet, 546. I.
- 47 Frus 1942, II. kötet, 487. I.
- 48 Woodward, II. kötet, 395. I.
- 49 Churchill, Winston: *Complete Speeches*, VI. kötet, 6718–6719. I.
- 50 Krautkrämer, 278–279. I.
- 51 Moreau, J. admirális: *Les derniers jours de Darlan*, Párizs, 1985, 229. I.
- 52 Krautkrämer, 295. I.
- 53 Duroselle, Jean–Baptiste: *Historire diplomatique de 1919 à nos jours*. Párizs 1985, 229. I.
- 54 Murphy, 190. I.
- 55 Krautkrämer, 315–318. I.

- 56 Krautkrämer, 338–341. l.
57 Voiturez, A. J.: *L’Affaire Darlan. Instruction judiciaire*. Párizs 1980, 175.
és 225. l., Faivre, Mario: *Le chemin du palais d’été*. Párizs 1982, 194. l.
58 Murphy, 181–182. l., Clark, 128–129. l., Cartier, 462–563. l.
59 Voiturez, 136. l.
60 Krautkrämer, 352. l.